

KS. PIOTR MAJER*

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

e-mail: piotr.majer@upjp2.edu.pl

ORCID 0000-0002-9516-8839

***Migration and Human Rights. Migración y derechos humanos*, red. Piotr Ryguła, Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2024, ss. 284.**

W obliczu kryzysu uchodźczego, który w ostatnich latach objął Europę, naukowa refleksja nad zjawiskiem migracji zyskuje szczególne znaczenie. Prezentowana publikacja, owoc międzynarodowego symposium zorganizowanego przez Wydział Prawa Kanonicznego UKSW pod patronatem międzynarodowego stowarzyszenia kanonistów „Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo”, dzięki staraniom ks. prof. Piotra Ryguły, które odbyło się w Warszawie 24 maja 2023 r., podejmuje tę złożoną problematykę, ukazując ją przede wszystkim w perspektywie godności i praw migrantów.

Książka, na której treść składa się dziewięć artykułów napisanych w języku angielskim i hiszpańskim, podzielona jest na trzy części: 1. migracja z perspektywy religii niechrześcijańskich, 2. kształtowanie się idei praw człowieka w prawnej kulturze Zachodu oraz 3. zagadnienia współczesnego prawodawstwa w zakresie migracji i praw człowieka.

W części pierwszej autorzy podchodzą do migracji z perspektywy wielkich religii niechrześcijańskich: buddyzmu, konfucjanizmu i islamu. Jarosław M. Duraj z Katolickiego Uniwersytetu św. Józefa w Makau (Chiny) analizuje, jak koncepcja praw człowieka wpisuje się

* **Ks. Piotr Majer**, prof. dr hab., Katedra Kanonicznego Prawa Małżeńskiego, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

w buddyjską tradycję filozoficzno-religijną. Autor podkreśla, że tradycja buddyjska od początku broni wartości życia wszystkich istot dążących do wyzwolenia i szczęścia, choć brak w niej wprost sformułowanej doktryny praw człowieka porównywalnej z zachodnią. W dobie globalnych wyzwań (migracje, terroryzm, nierówności społeczne) dochodzi jednak do reinterpretacji nauk buddyjskich w świetle praw człowieka. Duraj omawia genezę i sens współczesnej idei praw człowieka (jej chrześcijańsko-zachodnie korzenie), następnie bada, czy wartości buddyjskie dają się pogodzić z ideałem godności człowieka.

Kolejny autor z tego samego dalekowschodniego ośrodka naukowego, Edmond Eh, przedstawia konfucjańską wizję praw człowieka. Swoją analizę rozpoczyna od krótkiego omówienia historii konfucjanizmu i jego rozprzestrzeniania się wraz z migracjami chińskimi w Azji południowo-wschodniej. Autor podkreśla, że w konfucjanizmie natura ludzka rozumiana jest relacyjnie, dlatego prawa człowieka są nierozłączne od związanych z nimi obowiązków. Z tego punktu widzenia indywidualizm zachodni jest tu mniej akcentowany: wysoką wagę przykładą się natomiast do harmonii społecznej, obowiązków rodzinnych i lojalności wobec wspólnoty. Eh omawia, jak według konfucjanistów prawa wynikają z samej godności osoby ludzkiej w kontekście etyki społecznych relacji i odpowiedzialności. Na koniec przytacza uwagi na temat Karty Praw Człowieka z perspektywy konfucjańskiej, pokazując różnice i podobieństwa w porównaniu z uniwersalistycznym podejściem zachodnim.

Mirosław Sadowski z Uniwersytetu Wrocławskiego rozważa koncepcję praw człowieka w świecie islamu. Przypomina zachodnie korzenie idei praw człowieka (antykwizm, judeochrześcijaństwo, Oświecenie), a następnie pyta, jak do tego podchodzi islam? Autor zwraca uwagę, że w tradycji islamskiej zlewanie się religii z prawem i polityką często hamowało rozwój liberalnych standardów społecznych. Przeprowadza analizę dwóch najważniejszych muzułmańskich deklaracji – Powszechnej Islamskiej Deklaracji Praw Człowieka (1981) i Kairskiej Deklaracji Islamskiej Karty Praw (1990) – oraz podkreśla, że dokumenty te nie zawierają wielu praw znanych z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (np. równości wobec prawa, wolności słowa, pełnej

równości płci czy swobody wyznania). Sadowski konkluduje, że próby „złagodzenia” tych różnic są skazane na niepowodzenie. Wskazuje, iż według wielu muzułmańskich komentatorów idea praw człowieka winna uwzględniać specyfikę religijną, co sprawia, że trudno osiągnąć kompromis między tradycją islamską a uniwersalizmem Powszechnej Deklaracji ONZ.

Przedmiotem drugiej części publikacji jest kształtowanie się idei praw człowieka w kulturze prawa zachodniego. Łukasz Marzec (Uniwersytet Jagielloński) prezentuje poglądy na temat praw człowieka i jego godności średniowiecznego polskiego prawnika Pawła Włodkowica (ok. 1370–1435). Autora interesuje przede wszystkim jego wkład w ideę praw obcokrajowców. Podczas Soboru w Konstancji (1414–1418) Włodkowic przedstawił szereg traktatów poświęconych prawom i osobowości prawnej niechrześcijan. Odwołując się do argumentów z prawa rzymskiego, formułował zasady pokojowej koegzystencji narodów i zauważał, że poganie mogą mieć określone prawa nawet w państwach chrześcijańskich. Co ważne, Włodkowic sformułował zasady, które zawierały już pewne elementy dzisiejszej idei praw człowieka. Autor podkreśla, że doktryna Włodkowica jest zbieżna z późniejszymi poglądami Francisco de Vitoria, który jest uznawany za pioniera praw człowieka i teoretyka prawa międzynarodowego, podczas gdy Paweł Włodkowic został zapomniany.

W drugim rozdziale tej części Piotr Ryguła (UKSW) ukazuje migrację do obu Ameryk na początku XVI w. jako impuls do poważnych debat o prawach człowieka. Autor pokazuje, że wędrówka ludów z Europy do obu Ameryk doprowadziła do pierwszych poważnych debat na temat praw człowieka, takich jak prawo do migracji, wolność osobista, wolny handel i prawo do zachowania kultury i wiary. Autor wspomina czołowe postaci hiszpańskie – królową Izabelę Katolicką i Bartolomé de las Casas – którzy już wtedy wskazywali na potrzebę poszanowania praw tubylców. Przywołuje słynną „Kontrowersję z Valladolid” – cykl moralno-teologicznych debat, które odbyły się w latach 1550-1551. Była to pierwsza w Europie dyskusja na temat praw i traktowania rdzennej ludności Ameryki przez europejskich kolonizatorów. Wskazuje, że to właśnie wówczas zaczęto formułować

nowoczesne idee godności i równości. Autor analizuje zarówno pozytywne skutki zderzenia kultur (tworzenie nowych społeczeństw), jak i następstwa tragiczne, jak konflikty i śmierć wielu ludzi. Podkreśla, że efektem spotkania Europejczyków z cywilizacjami prekolumbijskimi była debata nad prawami ludzi.

Mariano Delgado (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria) w swym artykule zatytułowanym „Wybrane refleksje na temat zjawiska migracji: od Francisco de Vitoria do obecnej debaty migracyjnej” przywołuje postać żyjącego w XVI wieku franciszkanina, hiszpańskiego filozofa, teologa i prawnika. Streszcza poglądy Vitorii: wolność emigracji i imigracji, prawo do swobodnego handlu i eksploatacji zasobów, a także prawo do naturalizacji, zrównane z urodzeniem na miejscu, o ile nie szkodzi to rdzennej ludności. Następnie autor porównuje XVI-wieczne wyzwania z dzisiejszą debatą migracyjną. Delgado zauważa, że niektóre zagadnienia rozważane przez Francisco de Vitoria są nadal aktualne: kto i w oparciu i jakie kryteria powinien podejmować decyzje dotyczące ruchów migracyjnych, w jaki sposób zapewnić migrantom prawo do godnego życia, jak łączyć prawa indywidualne z bezpieczeństwem wspólnoty? Swe rozważania ilustruje prezentacją doktryny Kościoła katolickiego na temat migracji.

Trzecią część monografii otwiera artykuł Marty Osuchowskiej (UKSW), która analizuje kluczowe wyzwania systemu ochrony praw człowieka w państwach obu Ameryk. Wskazuje na różnice strukturalne między Ameryką a państwami europejskimi, wymieniając główne problemy, takie jak duże opóźnienia w sądownictwie, brak zaufania do instytucji czy trudności z finansowaniem systemu ochrony praw człowieka. Opisuje funkcjonowanie Międzyamerykańskiej Komisji i Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka, wskazując na problemy z wykonaniem wyroków. Jej analiza uwypukla specyfikę regionu – długą historię interwencji politycznych oraz pewną niestabilność wymiaru sprawiedliwości, które utrudniają skuteczną ochronę praw jednostki. Podsumowując, wskazuje, że mimo ambitnych mechanizmów ochrony, realizacja praw człowieka w Ameryce Łacińskiej stoi przed wieloma wyzwaniami strukturalnymi.

Francisca Pérez-Madrid (Uniwersytet w Barcelonie) w artykule „Równość i godność migrantów w prawie kanonicznym” bada sytuację osób migrujących z perspektywy prawa kanonicznego Kościoła katolickiego. Zauważa, że w prawie międzynarodowym jest uznawane *prawo do opuszczenia* własnego kraju (nie jest to zatem *prawo do emigracji* w ścisłym sensie), natomiast nie jest gwarantowane *prawo do imigracji* – państwa zachowują suwerenność w decydowaniu o przyjęciu cudzoziemców. Z kanonicznego punktu widzenia, Sobór Watykański II oraz późniejsze papieskie dokumenty potwierdzają fundamentalne prawo do emigracji wynikające z godności osoby ludzkiej, ale jednocześnie podkreślają obowiązek migrantów do lojalnego przyczyniania się do rozwoju społeczeństwa przyjmującego. Pérez-Madrid prezentuje także przepisy prawa kanonicznego oraz dokumenty Magisterium, które uznają prawa chrześcijan przemieszczających się – zwłaszcza prawo do ustanawiania struktur kościelnych (w tym parafii) dla wiernych przybyłych z innych krajów. Normy te uznają potrzebę specjalnej opieki duszpasterskiej nad migrantami i związane z tym obowiązki lokalnych wspólnot (np. duszpasterstwo w ich języku czy tradycji). W myśl nauczania Kościoła migrantom przysługują konkretne prawa wynikające z ich godności, ale jednocześnie spoczywa na nich moralny obowiązek włączenia się w życie Kościoła i społeczeństwa kraju przyjmującego.

Jan Dohnalik (UKSW) bada konkretną odpowiedź prawa kanonicznego Kościoła katolickiego na ruchy migracyjne, jaką jest tworzenie parafii personalnych dla wiernych różnych rytów i narodowości, w kontekście podstawowych praw wiernych. Autor prezentuje najpierw historyczny rozwój tych struktur. Już w średniowieczu w Europie pojawiały się duszpasterskie struktury dla przybyszów innych obrządków czy języków, natomiast od końca XVIII w. w USA tworzone były pierwsze parafie narodowe (w tym polskie). Wraz z pontyfikatem Piusa XII i Soborem Watykańskim II pojawiły się wyraźne zachęty do ich zakładania. Aktualny Kodeks Prawa Kanonicznego nakazuje tworzenie parafii personalnych tam, gdzie istnieje potrzeba objęcia opieką duszpasterską migrantów, zgodnie z prawem wiernych do pełnej opieki duchowej. Omawia też praktyczne regulacje związane

z tworzeniem takich parafii (m.in. instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* z 2004 r.). Podsumowuje, że parafie personalne stanowią konkretną realizację fundamentalnych praw wiernych migrantów – umożliwiają im udział we wspólnocie Kościoła w sposób zgodny z ich tożsamością, jednocześnie włączając ich w życie Kościoła lokalnego.

Książka redagowana przez Piotra Rygułę ma przejrzystą i świadomie skonstruowaną strukturę, dzielącą się na trzy spójne części. Część I (perspektywa religii niechrześcijańskich) obejmuje analizy buddyzmu, konfucjanizmu i islamu jako odrębnych tradycji filozoficzno-moralnych i pokazuje, że każda z nich inaczej interpretuje prawa człowieka. Część II (tradycja zachodnia) omawia średniowieczno-renesansowy kontekst genezy praw człowieka: polski wkład Pawła Włodkowica i hiszpańskiej szkoły Salamanki (Francisco de Vitoria) na tle podbojów Nowego Świata. Część III dotyczy współczesnych wyzwań migracji w kontekście praw człowieka i praw wiernego Kościoła katolickiego. Taki podział ułatwia czytelnikowi nawigację między różnymi perspektywami. Pod względem języka i formy tom zachowuje typowy styl akademicki – teksty są bogato udokumentowane, wykazują się precyzją argumentacji oraz licznymi odwołaniami do źródeł (dokumentów Kościoła, międzynarodowych konwencji) i literatury przedmiotu.

Wartość naukową książki podnosi jej interdyscyplinarny charakter i różnorodność autorów wywodzących się z uznanych środowisk naukowych. Taki skład zespołu sprawia, że opracowanie łączy perspektywę teologiczno-filozoficzną z prawniczą. Potwierdza to ambicję redakcji, która we wstępie zaznacza założenie porównania doświadczeń z różnych tradycji i regionów.

Pod względem spójności tematycznej tom jest konsekwentny: wszystkie rozdziały wiążą zagadnienie migracji z prawami człowieka oraz z fundamentalnymi prawami wiernego w Kościele. Z jednej strony widać wyraźny wspólny mianownik – godność migranta i ochrona jego praw – co nadaje książce wewnętrzną jednorodność. Z drugiej – różnorodne metody badawcze (analiza doktryn, dyskursów prawnych, studia przypadków historycznych) zapewniają komplementarność treści. Redakcja zadbała też o streszczenia

poszczególnych rozdziałów w obu językach, co ułatwia zrozumienie głównych tez.

Podsumowując, „Migration and Human Rights” to cenna publikacja naukowa, ważna zwłaszcza dla badaczy problematyki migracji, dialogu międzyreligijnego i prawa oraz historii praw człowieka. Książka wyróżnia się strukturą logiczną, wysoką wartością naukową (ekspertskie opracowania, bogata bibliografia) oraz trafnym doбором tematów ilustrującym, że migracja to zjawisko nie tylko społeczne, ale także o wymiarze prawnym, moralnym i religijnym. Książka stanowi wartościowy materiał do dalszych studiów nad granicami uniwersalizmu praw człowieka w kontekście migracji oraz nad rolą różnych tradycji religijnych w tych dyskursach. Nadal otwartą kwestią pozostaje jednak potrzeba dialogu między omawianymi perspektywami – co zresztą sugerują sami autorzy – aby w przyszłości formułować bardziej inkluzywne modele ochrony migrantów, łączące różne systemy wartości.